

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ  
НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ  
ІМЕНІ М. П. ДРАГОМАНОВА**

**СКИБА ІВАН ПЕТРОВИЧ**

УДК 1:001.9:364.46:[316.3:002](043.3)

**ІНСТРУМЕНТАЛЬНЕ ЗНАННЯ В КОНТЕКСТІ СОЦІАЛЬНОЇ  
ДІЯЛЬНОСТІ В ІНФОРМАЦІЙНОМУ СУСПІЛЬСТВІ**

09.00.03 – соціальна філософія та філософія історії

**Автореферат**  
дисертації на здобуття наукового ступеня  
кандидата філософських наук

Київ 2015

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі філософії Національного авіаційного університету Міністерства освіти і науки України.

**Науковий керівник –** кандидат філософських наук, доцент  
**Сластенко Євгеній Федорович,**  
Національний авіаційний університет,  
професор кафедри філософії.

**Офіційні опоненти:** доктор філософських наук, професор  
**Кравченко Петро Анатолійович,**  
Полтавський національний педагогічний  
університет імені В. Г. Короленка,  
декан історичного факультету;

доктор філософських наук, професор  
**Герасимова Ельвіра Миколаївна,**  
Національний педагогічний університет  
імені М. П. Драгоманова,  
професор кафедри соціальної філософії  
та філософії освіти.

Захист відбудеться 29 січня 2016 року о 15<sup>00</sup> годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.053.16 Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова за адресою: 01601, м. Київ, вул. Пирогова, 9.

З дисертацією можна ознайомитись у науковій бібліотеці Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова за адресою: 01601, м. Київ, вул. Пирогова, 9.

Автореферат розісланий 28 грудня 2015 року.

Вчений секретар  
спеціалізованої вченої ради



О. П. Кивлюк

## ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

**Актуальність теми дослідження.** На початку III тисячоліття відбуваються зміни у всіх сферах життя суспільства (економіці, політиці, науці, освіті тощо). Вони значною мірою зумовлені зростанням ролі теоретичного знання у забезпеченні життєдіяльності соціуму. Ще з кінця XX ст. провідні футурологи і вчені писали про становлення суспільства нового типу (постіндустріального, інформаційного, когнітивного, знаннєвого тощо) (Д. Белл, П. Друкер, О. Тоффлер, Ф. Уебстер, Ф. Фукуяма та ін.), ключову роль в якому повинна відігравати інформація та засноване на ній знання.

Починаючи від епохи Нового часу, продовжує зростати роль теоретичного знання у соціальній діяльності, що відкриває все нові горизонти і можливості свідомого впливу людини на перебіг соціокультурних процесів через посередництво знання (переважно наукового). Зростання рівня свободи стосовно свідомого впливу на буття соціуму, реалізації сценаріїв цивілізаційного розвитку за допомогою теоретичного знання загострює проблему інструментального знання взагалі як інтелектуального знаряддя, що опосередковує соціальну діяльність людини та його трансформації в умовах інформаційного суспільства зокрема.

Впродовж усієї історії людство в своїй діяльності використовувало інструментальне знання. Практичні, технічні знання як явні (інструкції, правила, рецепти тощо), так і неявні (знання-навички) є характерними вже і для доаграрного суспільства. В свою чергу, перехід від аграрного до індустріального суспільства став можливим уже завдяки розвитку наукового знання (природничонаукового та його революційного поєднання з технікою).

Ключову роль у характері розвитку і функціонуванні сучасного суспільства відіграє теоретичне знання. Розширюються межі застосування природничонаукового та науково-технічного знання. Суттєво посилюється роль соціально-гуманітарних та міждисциплінарних наук. Тобто наукове знання, перетворюючись на інструментальне, виступає «джерелом» соціокультурних змін, що й актуалізує дослідження інструментального знання як цілісної соціально-філософської проблеми.

В умовах транзитного суспільства, інноваційного характеру соціальної діяльності, інформатизації та процесів глобалізації, перед загрозою глобальних криз (антропологічної, екологічної тощо) саме різноаспектне дослідження у тому числі проблеми функціонування інструментального знання може стати наріжним каменем і гідною відповіддю на ризики і виклики інформаційного суспільства.

**Ступінь наукового опрацювання проблеми.** Дослідження проблеми інструментального знання є вимогою часу й її контури окреслюються більш чітко саме в останні десятиліття, проте існують і більш ранні роботи, в яких знання контекстуально, неявно осмислюється як інструментальне. Різні аспекти інструментального знання вивчали філософи, вчені, історики науки починаючи ще з Античності (Платон, Протагор, Арістотель, Архімед, Архіт, Вітрувій, Філолай, Авіценна, Р. Бекон, Л. Да Вінчі, Г. Галілей, І. Ньютон, Ф. Бекон, Р. Декарт, Г. Гегель, К. Маркс, Д. Аллен, С. Лем, К. Льюїс, Б. Малиновський, Л. Мамфорд, П. Фейерабенд, М. Буравой, Ю. Габермас, М. Хайдеггер, В. Андрущенко,

Т. Андрущенко, О. Бахтіяров, М. Бойчук, В. Вашкевич, Е. Герасимова, О. Кивлюк, П. Кравченко, С. Крилова, С. Кримський, С. Куцепал, Л. Мальцева, А. Матвійчук, В. Муляр, І. Немчинов, Б. Пружинін, А. Родін, Т. Розова, П. Романов, Є. Сластенко, Н. Смірнова, В. Стьопін, О. Ярська-Смірнова, та ін.).

Розгляду інструментального знання в контексті практичної діяльності суспільства присвячені праці Д. Аллена, І. Бакланова, Дж. Бернала, М. Вигодського, Ю. Габермаса, М. Хайдеггера, П. Гайденко, В. Горохова, С. Крамера, В. Онопрієнка та ін. Інструментальне знання як інтелектуальне знаряддя, основу когнітивного процесу досліджували Л. Дротянко, Л. Мікешина, В. Пржиленський, Б. Пружинін. Розгляд методу як певного органону знаходимо у працях Арістотеля, Авіценни, Г. Галілея, Ф. Бекона, Р. Декарта, Г. Гегеля, С. Лема, Н. Алексеєва, С. Кузьміна та ін.

Ю. Корнілов та І. Владіміров розглядали інструментальне знання у вузькому значенні слова як невід'ємну складову практичного досвіду і практичного інтелекту, як знання про способи перетворення, міру його завершеності та кінцевої мети перетворення.

Осмисленню взаємозв'язку інструментального і світоглядного знання багато уваги приділяється у працях І. Бакланова, М. Буравого, Ю. Габермаса, Д. Подвойського, Н. Смірної, О. Сунгурова та ін. Зокрема І. Бакланов досліджує екзистенційні та інструментальні характеристики функціонування наукового знання в сучасному суспільстві. В. Келле та В. Яковлев зачіпають проблему дослідження інструментального знання через аналіз подвійної цінності наукового знання – його когнітивного та інструментального потенціалу. В. Пржиленський торкається проблеми інструментального знання при розгляді технологізації та операціоналізації смислу.

Проблема інструментального знання все більшою мірою актуалізується у зв'язку з динамікою розвитку сучасного суспільства, зокрема зміни у ньому статуса теоретичного знання, про що у своїх працях зазначали Д. Белл, З. Бжезінський, П. Друкер, М. Кастельс, Ф. Ліотар, Й. Масуда, У. Ростоу, О. Тоффлер, Ф. Уебстер, Ф. Фукуяма, Р. Хатчінс, Т. Хусейн, В. Лях, В. Іноземцев та ін. Проблема прикладання наукового знання повною мірою вперше постала в працях вчених і філософів Л. да Вінчі, Ф. Бекона, Р. Декарта, Г. Галілея, Х. Гюйгенса, Б. Паскаля, І. Ньютона та ін., наукова діяльність яких створила підґрунтя нової практично зорієнтованої науки. Різні аспекти взаємовідношення фундаментальних наук і технології вивчалися в працях зарубіжних і вітчизняних дослідників Ф. Бекона, М. Гіббонса, Н. Картрайт, С. Клайна, А. Сміта, Д. Стоукса, А. Уайтхеда, Е. Балацького, В. Горохова, В. Розіна, Б. Кедрова, В. Келле, О. Мамчур, О. Новікова, В. Онопрієнка, В. Стьопіна, В. Чешева та ін.

Для осмислення ролі практичного інструментального знання, зокрема повсякденного важливе значення мають праці Платона, Арістотеля, Р. Декарта, Д. Локка, І. Канта, К. Маркса, Ф. Енгельса, К. Поппера, Ф. Махлупа, М. Полані, Б. Пукшанського, М. Вартовського та ін. Наукове практичне знання і мислення одним з перших досліджував Б. Теплов.

Тенденції розвитку науки, які змушують сьогодні аналізувати наукове знання як інструментальне більш повно проявляються по мірі входження суспільства в

інформаційну стадію свого розвитку. Як показав аналіз існуючих джерел проблема інструментального знання є досить новою, а впродовж тривалого часу історії вона розглядалася переважно неявно, контекстуально. Тією чи іншою мірою вона поставала у філософії науки, гносеології, епістемології, психології, соціології, певна увага приділялася дослідженню соціальних функцій наукового та інструментального знання. Але різні дослідники вкладали в зміст цього поняття різні значення, які відрізнялися певними нюансами, що, очевидно, визначалося дослідницькими завданнями і метою. Що ж стосується розуміння інструментального знання в контексті соціальної діяльності в інформаційному суспільстві, то цілісного соціально-філософського дослідження цієї проблеми поки що не існує. Проте існує нагальна потреба в такому дослідженні, оскільки в постсучасному суспільстві змінюється статус теоретичного знання. Воно стає стрижнем (Д. Белл, Е. Тоффлер, Ф. Ліотар та ін.) інформаційного суспільства, в якому окрім когнітивної, філософсько-методологічної, прагматичної виконує і соціально-культурну функцію.

**Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.** Дисертаційна робота виконана в межах держбюджетних тем кафедри філософії Національного авіаційного університету “Гармонізація науки і вищої освіти в умовах інформаційного суспільства” (№ 55-Ф9/К97), «Антропологічний та соціокультурний виміри глобалізованого світу» (№ 32/12.01.10), «Інформаційне суспільство: його проблеми і перспективи у ХХІ столітті» (№ 34/12.01.10).

**Мета і завдання дисертаційного дослідження.** Мета дисертаційного дослідження полягає у встановленні особливостей функціонування інструментального знання в різних соціальних практиках інформаційного суспільства.

Досягнення цієї мети потребує вирішення таких дослідницьких *завдань*:

- уточнити культурно-історичний і соціально-філософський зміст поняття «інструментальне знання»;
- окреслити методологічну основу дослідження інструментальності наукового знання;
- з'ясувати місце і роль інструментального знання у бутті соціуму;
- дослідити інноваційну та праксеологічну функції інструментального знання;
- показати механізми реалізації інструментального знання у соціокультурній діяльності;
- встановити місце інструментального знання у науково-технічній діяльності соціуму;
- виявити специфіку інструментального знання в умовах інформатизації суспільства;
- дослідити можливості інструментального знання у вирішенні соціальних проблем інформаційного суспільства;
- показати особливості застосування інструментального знання у сфері освітніх послуг інформаційного суспільства.

**Об'єкт дослідження** – соціальна діяльність в інформаційному суспільстві.

**Предмет дослідження** – інструментальне знання в контексті соціальної діяльності в умовах інформаційного суспільства.

**Методи дослідження.** Дисертаційне дослідження ґрунтується на системному, культурно-історичному та соціокультурному підходах у їхньому діалектичному зв'язку.

Застосування соціокультурного підходу дало можливість дослідити інструментальне знання як соціокультурний феномен, у взаємодії з різними формами соціального і духовного життя. Соціальні цілі, що реалізуються за допомогою інструментального знання, роблять його здатним слугувати не лише конкретній соціальній практиці, а суспільному розвитку загалом. Використання культурно-історичного підходу дозволило простежити закономірності становлення інструментального знання в різні культурно-історичні періоди, виявити тенденції і перспективи його розвитку, репрезентувати інструментальне знання як складову культури інформаційного суспільства. Застосування системного підходу сприяло розгляду інструментального знання, з одного боку, як єдиного цілого і водночас як певної системи, функціональність якої визначається багатьма елементами (фундаментальне знання, прикладне знання, конкретні технології тощо), а з іншого боку – як важливого елемента (складової), що сполучає в єдине ціле людину і соціальну діяльність.

При вирішенні більш конкретних завдань дисертаційного дослідження дисертант керувався діалектичними принципами сходження від абстрактного до конкретного, єдності історичного і логічного, взаємозв'язку та розвитку, загальнонауковими принципами історизму, герменевтики, об'єктивності, доповняльності, відносності, відповідності.

**Наукова новизна** отриманих результатів полягає в тому, що у дисертаційній роботі вперше у філософській думці України здійснено дослідження особливостей функціонування інструментального знання в різних соціальних практиках інформаційного суспільства.

Основні ідеї дисертаційного дослідження розкрито у таких теоретичних положеннях, що виносяться на захист:

***Вперше:***

- *виявлено* місце і роль інструментального знання у науково-технічній діяльності. Встановлено, що основою науково-технічної діяльності є науково-технічне інструментальне знання. У традиційному розумінні науково-технічна діяльність є процесом застосування досягнень природничих наук у розвитку техніки та технологій. Нині науково-технічне знання отримало певну самостійність, проте в його творенні беруть участь і інші галузі науки, у тому числі і гуманітарне знання. Тенденції розвитку науково-технічної діяльності (технонаука, високі технології, коеволюційний вектор та ін.), що містять до того ж певні суперечності, визначають подальший розвиток науково-технічного інструментального знання. Науково-технічне знання втілюється в різних технологіях і через них здійснюється вплив на соціокультурну діяльність;

- *виявлено* специфіку інструментального знання в умовах інформатизації суспільства. Показано, що в інформаційну епоху на перший план виходять не

виробничі, а соціальні технології, які дозволяють вирішувати більшість завдань, що постають перед суспільством. Інструментальне знання стає основою ІКТ, HI-TECH, впровадження яких викликає соціальні зміни. Високі технології трансформують усю площину соціокультурного середовища інформаційної епохи, впливаючи на світоглядні та ціннісні орієнтири людини, свідомість як окремої особистості, так і суспільну. Суттєвим наслідком їхнього поширення є виникнення віртуальної реальності. ІКТ також демонструють здатність ставати інструментом для обробки інформації і здобуття нового знання чи використовуватися у різних сферах суспільного буття;

- *досліджено* можливості інструментального знання у вирішенні соціальних проблем інформаційного суспільства. Обґрунтовано, що особливого значення як інструментальне знання набуває соціально-культурна експертиза. В сучасних умовах за допомогою експертного знання вирішуються проблемні ситуації практично в усіх сферах людської діяльності, в тому числі в сфері управління, політики і науки. В інформаційному суспільстві у працівників з'являється потреба у оволодінні інструментальним знанням особливого типу. З одного боку, таке знання спирається на фундаментальне, формалізоване знання, але, з іншого боку, має практичну спрямованість і невіддільне від свого носія. Таке знання, як і оволодіння ним стає мистецтвом, що зближує його з «техне». Яскраво характеризує специфіку і нові проблеми інформаційного суспільства феномен технонауки. В контексті вирішення глобальних проблем сучасності важливого значення набуває перетворення екологічного, соціально-гуманітарного та міждисциплінарного знання на інструментальне, що дозволяє синтезувати різні види наукового знання у процесі вирішення соціокультурних проблем суспільства. Цьому сприяє становлення постнекласичної раціональності в науці.

**Уточнено:**

- культурно-історичний та соціально-культурний зміст поняття «інструментальне знання». Показано, що хоча сполучення «інструментальне знання» і зустрічається в науковій та філософській літературі, проте в ній відсутнє визначення цього поняття. В культурно-історичному вимірі зміст поняття «інструментальне знання» змінювався відповідно до цілей його застосування (інструментальне знання як предметно-практичне, як невід'ємна складова практичного досвіду, як засіб у когнітивному процесі тощо). Соціокультурний підхід до інструментального знання стає можливим лише за часів становлення постнекласичної раціональності в науці. Під інструментальним знанням розуміється інтелектуальне знаряддя, засіб, що використовується для досягнення певної мети у процесі соціальної діяльності (практичної чи духовної (отримання нового знання)), яке може виступати у вигляді методу, теорії, технології, припису тощо. У категоріальному полі соціальної філософії зміст поняття інструментального знання розкривається контекстом соціальних практик;

- методологічну основу дослідження інструментальності наукового знання. Обґрунтовано, що найбільш адекватними в якості методологічних засад дослідження інструментального знання в контексті соціальної діяльності в умовах інформаційного суспільства виступають системний, культурно-історичний і

соціокультурний методологічні підходи в їхньому діалектичному взаємозв'язку. На основі виявлення методологічних підходів до ідентифікації інструментального знання в соціальній діяльності інформаційної епохи здійснена його репрезентація як феномену сучасної культури;

***Отримали подальший розвиток:***

- з'ясування місця і ролі інструментального знання в бутті соціуму. Інструментальне знання безпосередньо чи опосередковано об'єктивується в усіх соціальних практиках, які імпліцитно містять його як знаряддя і рушійну силу суспільного прогресу. Показано, що в розрізі переходу суспільства від аграрної до індустріальної і від неї до інформаційної стадій розвитку роль інструментального знання зростає, причому якщо на аграрній стадії інструментальним знанням були лише різні види практичного знання, то на індустріальній і інформаційній стадіях суттєво посилюється соціокультурна роль теоретичного інструментального знання, яка стає співмірною з практичним інструментальним знанням;

- дослідження інноваційної та праксеологічної функцій інструментального знання. Інноваційна функція інструментального знання полягає у здатності створювати нове, давати відповідь на питання «як», у тому числі і в практичному вимірі. Найповнішою мірою вона проявляється у творенні різного гатунку технологій. Практиологічна функція інструментального знання визначається його роллю в різних сферах соціальної діяльності. Тобто вирішенням проблем соціальної практики (проблем виробництва, фінансової, політичної, правової, моральної тощо сфер) засобами соціально-гуманітарного, природничо-наукового, науково-технічного інструментального знання. Ці функції є взаємопов'язаними: з одного боку, інноваційна функція лежить в основі праксеологічної, а з іншого – специфіка реалізації праксеологічної функції коректує інноваційну функцію. Наукове інструментальне знання, на відміну від традиційного, більшою мірою демонструє здатність до створення інновацій, що спільно з ціннісно-цільовими установками сучасного соціуму відбивається в інноваційному характері соціальної діяльності;

- філософське осмислення механізмів реалізації інструментального знання у соціокультурній діяльності, в якості яких виступають: сучасні інформаційно-комунікаційні технології, конструкторсько-інженерні розрахунки, система науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт (НДДКР), технонаука, алгоритмізація практики, проектно-конструктивна діяльність, яка зближує теорію з практикою і окреслює горизонти духовно-практичної сфери діяльності соціуму тощо. Обґрунтовано, що реалізація інструментального знання у соціокультурній діяльності відбувається через застосування відповідних технологій. В інформаційну епоху особливого значенні набуває сфера ІКТ, НІ-ТЕСН, різних соціальних технологій;

- виявлення особливостей застосування інструментального знання у сфері освітніх послуг інформаційного суспільства. В інформаційному суспільстві домінуючу роль відіграє теоретичне знання, яке швидко і постійно оновлюється і оволодіти яким непросто. Дані обставини спонукають до вміння працювати з величезними масивами інформації, постійного навчання та перепідготовки на базі університету. В умовах, коли освіта сучасної людини стає безперервною, саме



оволодіння інструментальним знанням, вміння швидко, відповідно до обставин здобувати необхідне знання, перетворювати його на компетенції стає дуже важливим. Тому в інформаційному суспільстві формується потреба у здобутті не так предметного, як інструментального знання, що може стати наріжним каменем освіти майбутнього.

**Теоретичне і практичне значення дисертаційного дослідження** полягає в тому, що наукові положення та висновки дисертації сприятимуть подальшому дослідженню питань, що пов'язані з осмисленням проблеми інструментального знання та особливостей соціальної діяльності інформаційного суспільства. Результати, отримані в дисертаційній роботі, можуть бути використані в навчальному процесі: при викладанні соціальної філософії, написанні підручників, при розробці спецкурсів з соціальної філософії, філософії техніки тощо.

**Особистий внесок здобувача.** Дисертація є самостійною науковою роботою автора. Висновки, положення наукової новизни зроблені автором на основі власних результатів, отриманих в процесі дослідження.

**Апробація результатів дослідження.** Головні ідеї дисертації автор доповідав на методологічних семінарах аспірантів кафедри філософії Національного авіаційного університету (м. Київ, 2004-2007 рр.); на всеукраїнських та міжнародних конференціях, зокрема на VI Всеукраїнській науково-практичній конференції «Гуманітарна освіта в профільних вищих навчальних закладах: проблеми і перспективи» (м. Київ, 2005 р.); II та III Міжнародних конференціях «Філософія комізму і сучасна авіація» (м. Київ, 2005 р., 2007 р.); VIII Міжнародній науковій конференції «Ільєнківські читання – 2006» (м. Київ, 2006 р.); VIII Міжнародній науково-практичній конференції «Гуманітарні проблеми становлення сучасного фахівця» (м. Київ, 2007 р.); науково-теоретичній конференції «Гармонізація науки і вищої освіти в умовах інформаційного суспільства» (м. Київ, 2008 р.), науково-теоретичних конференціях «Гармонізація науки і вищої освіти в інформаційному суспільстві» (м. Київ, 2009 р., 2010 р., 2011 р.); Міжнародній науково-теоретичній конференції «Антропологічний та соціокультурний виміри глобалізованого світу» (м. Київ, 2012 р.); Всеукраїнських «круглих столах» «Антропологічний та соціокультурний виміри глобалізованого світу» (м. Київ, 2013 р., 2014 р.); VI Всесвітньому конгресі «Авіація у XXI столітті» – «Безпека в авіації та космічні технології» (м. Київ, 2014 р.); Науковій конференції «Імперативи розвитку України в умовах цивілізаційних викликів сучасного світу» (м. Київ, 2015 р.); Круглому столі «Інформаційне суспільство: його проблеми та перспективи у XXI столітті» (м. Київ, 2015 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Соціальне знання і проблеми інтенсифікації розвитку білоруського суспільства» (м. Мінськ, 2015 р.).

**Публікації.** Основні теоретичні положення та висновки дисертації відображені в 21 авторській публікації, з яких: 6 статей у фахових виданнях України з філософських наук, 3 статті опубліковані у наукових закордонних виданнях та у наукових виданнях України, які включені до міжнародних наукометричних баз, а також 12 публікацій у інших виданнях.

**Структура і обсяг дисертації** відповідає меті дослідження і послідовності вирішення поставлених завдань. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, 8-

ми підрозділів, висновків та списку використаних джерел. Загальний обсяг тексту дисертації становить 226 сторінок, основний текст 195 сторінок. Список використаних джерел містить 324 одиниці (з них джерел іноземною мовою – 12) та складає 31 сторінку.

## **ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ**

У **вступі** обґрунтовується актуальність теми дослідження, розкривається стан розробки проблеми у фаховій літературі, визначаються мета, завдання, об'єкт, предмет дослідження та зв'язок роботи із науковими програмами, планами, темами, наводяться положення наукової новизни, які виносяться на захист, продемонстровані методи дослідження, розкривається практична цінність отриманих результатів, наводяться дані про рівень їхньої апробації, подано опис структури і обсягу дисертаційної роботи.

У **першому розділі** – **«Теоретико-методологічні засади дослідження інструментального знання в контексті соціальної діяльності»** – аналізується стан наукової розробки теми, уточнюється зміст поняття «інструментальне знання» та інших ключових для дисертації понять, визначаються методологічні й концептуальні засади дослідження інструментального знання в контексті соціальної діяльності в інформаційному суспільстві.

У **підрозділі 1.1.** – **«Інструментальне знання у бутті соціуму»** – виявляється культурно-історичний та соціально-культурний зміст становлення інструментального знання через виокремлення різних підходів до його розуміння. Особлива увага приділяється розкриттю інструментального знання в контексті практичної та духовної діяльності. Досліджується процес становлення наукового знання інструментальним, місце інструментального знання в контексті розгляду знання як влади (Ф. Бекон, Ф. Ніцше, М. Фуко); аналізуються особливості формування інструментального знання відповідно до людських інтересів (Ю. Габермас), специфіка задоволення соціальних потреб функціями професій (П. Романов, О. Ярська-Смирнова). Здійснюється представлення інструментального знання через розгляд подвійної цінності (когнітивної та інструментальної) наукового знання (В. Келле, В. Яковлев). Розглядається прагматизм, зокрема інструменталізм, як спроба абсолютизації інструментальної цінності наукового знання. Аналізується інструментальне знання в контексті когнітивних практик у цивілізаційному вимірі (Н. Смирнова), а також як невід'ємна складова практичного досвіду і практичного інтелекту (Ю. Корнілов, І. Владіміров).

Виявляються тенденції розвитку інструментального знання, які свідчать, що слідом за природничонауковим, науково-технічним знанням інструментальний характер нині демонструє і соціально-гуманітарне знання. Відбувається інтеграція наукового знання внаслідок стирання меж між різними його типами, долається їхня розрізненість шляхом появи спільної дотичної (сислової) платформи (В. Пржиленський).

У **підрозділі 1.2.** – **«Понятійно-термінологічний апарат і методологічна база дослідження інструментальності наукового знання в умовах**

**інформаційного суспільства»** – розкривається зміст поняття «інструментальне знання» шляхом окреслення підходів до його визначення, висвітлення його ретроспективи, у тому числі і через розгляд проблеми інструментальності взагалі, розкриття змісту слова «інструмент», через співвіднесення з вживаними з негативним забарвленням словами *інструментальне* (мислення) (Ч. Тейлор) та *інструментальний* (розум) (М. Хоркхаймер), зі світоглядним знанням, кореляцію з «практичним», «технічним» знанням, «соціальними практиками».

Аргументується доцільність застосування поняття «соціальні практики» при дослідженні інструментального знання в контексті соціальної діяльності, оскільки зазначена категорія найбільш адекватно відображає специфіку сучасної соціальної діяльності. Осмислення суспільства на базі системного підходу дозволяє подати його у вигляді системного утворення, що складається із декількох підсистем, головні з яких утворюють основні сфери життєдіяльності людини: економічну, політичну, соціальну, духовну тощо.

Соціальні практики містять у собі інструментальне знання й визначають його специфіку. В інформаційному суспільстві нововведення, що засновані на науковому знанні, проникають у всі сфери буття соціуму. Тому інструментальне знання стає основою не лише виробничих, а й соціальних, політичних, організаційно-управлінських технологій.

Визначається основа методологічної стратегії дисертаційного дослідження, в якості якої виступають системний, культурно-історичний і соціокультурний методологічні підходи в їхньому діалектичному взаємозв'язку. Соціокультурний підхід надав можливість осмислити інструментальне знання з урахуванням культурної складової життєдіяльності соціуму. Культурно-історичний підхід дозволив розкрити особливості предмета дослідження через призму змін ціннісних установок певної культурно-історичної епохи. А системний підхід – розглянути інструментальне знання як відкриту, нелінійну систему, яка тісно взаємодіє із культурним середовищем. Поєднання означених підходів із методами аналізу і синтезу, аналогії, компаративним підходом, взаємозв'язку та розвитку дало можливість здійснити дослідження особливостей функціонування інструментального знання в різних соціальних практиках інформаційного суспільства.

У другому розділі – **«Соціокультурний зміст інструментального знання»** – розглядається інноваційна та праксеологічна функції інструментального знання, досліджуються соціокультурна діяльність як процес реалізації інструментального знання та місце інструментального знання в науково-технічній діяльності соціуму.

У підрозділі 2.1. – **«Інноваційна та праксеологічна функції інструментального знання»** – досліджуються найсуттєвіші функції інструментального знання в контексті соціальних практик. Автор показує, що інструментальне знання виконує дві функції: праксеологічну й інноваційну. Інноваційна функція інструментального знання полягає у здатності створювати нове, давати відповідь на питання «як», у тому числі і в практичному вимірі. Найбільш повною мірою вона проявляється у творенні різного гатунку технологій. Практикологічна функція інструментального знання визначається його роллю в

різних сферах соціальної діяльності. Тобто вирішенням проблем соціальної практики (проблем виробництва, фінансової, політичної, правової, моральної тощо сфер) засобами соціально-гуманітарного, природничонаукового, науково-технічного інструментального знання. Ці функції взаємопов'язані: з одного боку, інноваційна функція лежить в основі праксеологічної, а з іншого – специфіка реалізації праксеологічної функції коректує інноваційну функцію.

Наукове інструментальне знання, на відміну від традиційного, більшою мірою демонструє здатність до створення інновацій, що спільно з ціннісно-цільовими установками сучасного соціуму відбивається в інноваційному характері соціальної діяльності. Реалізація соціокультурних функцій наукового інструментального знання характеризується взаємодією фундаментального і прикладного знання. Хоча моделі цієї взаємодії можуть бути різними (лінійна, двопотокова, тощо), наукове знання стає інструментальним лише за умови демонстрування ним процесуального характеру, коли воно реалізується в соціальних практиках, стаючи їхньою як інтелектуальною, так і буттєвою основою.

**У підрозділі 2.2. – «Соціокультурна діяльність як процес реалізації інструментального знання»** – розглядається роль інструментального знання в соціокультурній діяльності. Досліджується співвіднесеність інструментального і світоглядного знання, їхня взаємозалежність та розвиток в контексті становлення соціокультурної діяльності.

Дисертант обґрунтовує, що проблему інструментального знання правомірно розглядати лише крізь призму соціокультурного виміру як елемент системи «людина – соціальна діяльність – інструментальне знання – соціальні практики». Вся історія становлення суспільства супроводжується посиленням ролі інструментального знання в житті соціуму. Якщо раніше це переважно стосувалося практичного знання, то з початку наукової революції (Новий час) роль теоретичного знання у суспільстві швидко зростає, а воно стає співмірним із практичним знанням. Першим демонструє інструментальний характер природничонаукове знання, яке, поєднуючись із технікою, утворює зачатки науково-технічного знання, далі формується соціально-гуманітарне та науково-технічне знання, яке конституюється вже як самостійна галузь знання, що відділилася від природознавства.

Розкривається структура інструментального знання через розгляд його класифікації. Найбільш адекватною автором вважається класифікація інструментального знання залежно від типу соціальних практик, в яких воно застосовується.

**У підрозділі 2.3. – «Місце інструментального знання в науково-технічній діяльності соціуму»** – виявляється специфіка функціонування науково-технічного знання як інструментального в науково-технічній діяльності. Досліджується становлення науково-технічного знання як інструментального в культурно-історичному та соціокультурному контекстах. Аналізується специфіка та динаміка інструментального знання в технічній, науково-технічній та науково-технологічній діяльності.

Автор показує, що сучасне науково-технічне знання отримало певну самостійність, проте на його розвиток впливають і інші галузі науки, у тому числі і

соціально-гуманітарні. Тенденції розвитку науково-технічної діяльності (технонаука, високі технології, коеволюційний вектор), що містять до того ж певні суперечності, визначають подальший розвиток науково-технічного інструментального знання. Останнє втілюється в інформаційні технології й через них здійснює вплив на всі соціальні практики. Високі технології трансформують усю площину соціокультурного середовища інформаційної епохи, впливаючи на світоглядні та ціннісні орієнтири людини, змінюючи свідомість як окремої особистості, так і суспільну свідомість. Найважливішим наслідком їхнього поширення є виникнення віртуальної реальності, що, у свою чергу, є наслідком високого рівня розвитку комп'ютерної техніки й інформаційних технологій.

У третьому розділі – **«Специфіка функціонування інструментального знання у соціальній діяльності інформаційного суспільства»** – дисертант виявляє специфіку функціонування інструментального знання у соціальній діяльності інформаційного суспільства через здійснення аналізу ролі інструментального знання в інформаційно-комунікаційних технологіях (ІКТ), дослідження інструментального знання як засобу вирішення соціальних проблем інформаційного суспільства, розгляд інструментального знання у сфері освітніх послуг інформаційного суспільства.

У підрозділі 3.1. – **«Роль інструментального знання в інформаційно-комунікаційних технологіях»** – виявляється роль інструментального знання в інформаційно-комунікаційних технологіях. Показується, що в інформаційну епоху, де переважна більшість працівників зайнята у сфері надання послуг, а не сфері виробництва, саме інструментальне знання стаючи основою ІКТ, викликає соціальні зміни, трансформуючи як соціальну структуру так і способи комунікації. Зростання масивів інформації по-новому ставить проблему функціонування інструментального знання. ІКТ стають інструментом для обробки інформації і здобуття знань, а також для виконання іншого роду практичних дій. Знання та вміння користуватися ІКТ на різних рівнях набувають статусу необхідних і важливих. У появі інформаційно-комунікаційних технологій виражається інструментальний характер знання. Інструментальним знанням виступають інформаційно-комунікаційні технології, оскільки інструментальне знання репрезентоване в самих інформаційно-комунікаційних технологіях, які є інструментом діяльності людини.

У підрозділі 3.2. – **«Інструментальне знання як засіб вирішення проблем інформаційного суспільства»** – встановлюється залежність специфіки інструментального знання від особливості соціальних завдань, що постають в інформаційному суспільстві.

Дисертант показує, що інструментальне знання виражає новий характер соціальних проблем, породжених застосуванням інформаційно-комунікаційних технологій. З одного боку, продовжується науково-технічний прогрес і соціальний прогрес, оскільки інструментальне знання допомагає вирішувати такі соціальні проблеми як охорона здоров'я, побут людей, транспорт і т. д. З іншого боку, посилюється усамітнення людини, яка «втрачає» себе у віртуальному світі. Вона, залишаючись наодинці, стикається зі своїми індивідуальними особливостями,

психічними проблемами, що теж є породженням застосування інструментального знання.

В якості особливого різновиду інструментального знання в інформаційному суспільстві досліджується соціально-культурна експертиза. Показується, що інструментальне знання в умовах розвитку високих технологій, прискорення соціальних змін набуває ситуативного характеру. Автор обґрунтовує, що інструментальне знання є певною мірою вираженням проблем і сподівань інформаційного суспільства, оскільки формується у відповідь до прагнень, потреб сьогодення. Інформатизація промислового виробництва все частіше перетворює матеріальну виробничу працю на управління безперервними потоками інформації. Специфіка такого управління полягає у тому, що користувач не може за рахунок приписів, наказів чи інструкцій виконати поставлене завдання, що актуалізує проблему інструментального знання нового типу.

Поступ до інформаційного суспільства характеризується суперечностями: з одного боку формується технонаука, яка, поєднуючись з бізнесом і капіталом, стимулює розвиток суспільства у напрямку суперспоживацького, активізуючи при цьому потребу у прикладних технологічних розробках, інструментальному знанні для створення високотехнологічного продукту. З іншого боку, потреба сьогодення у перегляді, зміні стратегії цивілізаційного розвитку викликана глобальними загрозами і вимагає та стимулює відповідно до мети (коеволюція, стратегія стійкого розвитку, антропологічний вимір тощо) розвиток такого інструментального знання, яке здатне реалізувати ці цілі.

У *підрозділі 3.3. – «Інструментальне знання у сфері освітніх послуг інформаційного суспільства»* – аналізується місце та роль інструментального знання у системі освіти інформаційного суспільства.

Дисертант розглядає особливості системи освіти в індустріальному та інформаційному суспільствах. Показує, що в інформаційному суспільстві внаслідок поєднання (синтезу) теоретичного і практичного інструментального знання на основі інтелекту суб'єкта формується інструментальне знання нового типу, яке Ф. Ліотар характеризує як компетенції.

Аргументується, що в інформаційному суспільстві формується потреба у здобутті не стільки предметного (через доступність інформації), скільки інструментального знання. Цьому також сприяє специфіка розвитку соціальних практик, формування безперервної освіти чи освіти впродовж всього життя, зміна традиційних відносин у системі «вчитель-учень», «викладач-студент» тощо. Акцент на самоосвіті також актуалізує проблему володіння інструментальним знанням, наголос на здобутті якого може стати наріжним каменем освіти майбутнього.

Виявляються суперечності в тенденціях розвитку системи освіти в інформаційному суспільстві. З одного боку, сучасний університет через втрату легітимності, за словами Ф. Ліотара, покликаний поставляти «системі гравців, здатних забезпечити належне виконання ролей на практичних постах, яких потребують інститути». А з іншого боку, нарощення негативних наслідків техногенного розвитку Західної цивілізації (різного роду кризи, що носять глобальний характер (зокрема, екологічна, антропологічна та ін.)), навпаки,

загострюють проблему цілісного, гармонійного розвитку людини, зміщуючи акцент в освіті, передусім, на соціогуманітарне знання, оскільки «свідома участь у процесах глобалізації, а відтак – і управління цими процесами потребують повернення до площини особистості».

## ВИСНОВКИ

Відповідно до мети та завдань дисертаційного дослідження зроблено такі висновки:

1. У ході дослідження виявлено, що осмислення проблеми інструментального знання в контексті соціальної діяльності особливого значення набуває в інформаційну епоху. Зміст цього поняття змінювався в ході культурно-історичного розвитку. А в умовах інформаційного суспільства його можна визначити як інтелектуальне знаряддя, засіб, що використовується для досягнення певної мети у процесі соціальної діяльності (практичної чи духовної), яке може виступати у вигляді методу, теорії, технології, припису тощо. Відповідно, розрізняється інструментальне знання в контексті духовної (отримання нового знання) діяльності і інструментальне знання в контексті практичної діяльності. Це поняття корелює з поняттям «соціальні практики», яке окреслює різні види і сфери соціокультурної діяльності.

2. Соціально-філософська рефлексія щодо феномену інструментального знання потребувала відповідного методологічного інструментарію. Основою методологічної стратегії дисертаційного дослідження стали системний, культурно-історичний і соціокультурний методологічні підходи в їхньому діалектичному взаємозв'язку. Поєднання означених підходів із методами аналізу і синтезу, аналогії, компаративним підходом, взаємозв'язку та розвитку дало можливість здійснити дослідження особливостей функціонування інструментального знання в різних соціальних практиках інформаційного суспільства.

3. Інструментальне знання, безпосередньо чи опосередковано, об'єктивується в усіх соціальних практиках, які імпліцитно містять його як знаряддя і рушійну силу суспільного прогресу. Показано, що в розрізі переходу суспільства від аграрної до індустріальної і від неї до інформаційної стадій розвитку роль інструментального знання зростає, причому якщо на аграрній стадії інструментальним знанням були лише різні види практичного знання, то на індустріальній і інформаційній стадіях суттєво посилюється соціокультурна роль теоретичного інструментального знання, яка стає співмірною з практичним інструментальним знанням. У розвитку інструментального знання в контексті становлення соціуму виявлено такі закономірності: розвиток інструментального знання іде від практичного знання до теоретичного, причому першим демонструє інструментальний характер природничонаукове знання, яке, поєднуючись із технікою, утворює зачатки науково-технічного знання, далі формується соціально-гуманітарне та науково-технічне знання, яке конституюється вже як самостійна галузь знання, що відділилася від природознавства.

4. В інформаційну епоху інструментальне знання виконує інноваційну та праксеологічну функції. Інноваційна функція інструментального знання полягає у здатності створювати нове, давати відповідь на питання «як», у тому числі і в практичному вимірі. Найбільш повною мірою вона проявляється у творенні різного гатунку технологій. Практикологічна функція інструментального знання визначається його роллю в різних сферах соціальної діяльності. Ці функції взаємопов'язані: з одного боку, інноваційна функція лежить в основі праксеологічної, а з іншого – специфіка реалізації праксеологічної функції коректує інноваційну функцію. Наукове інструментальне знання, на відміну від традиційного (ремісничого), суттєво більшою мірою демонструє здатність до створення інновацій, що в поєднанні з ціннісно-цільовими установками західної цивілізації виявляється в інноваційному характері сучасної соціальної діяльності. Практикологічна функція наукового інструментального знання характеризується взаємодією фундаментального і прикладного знання.

5. В якості механізмів реалізації інструментального знання у соціокультурній діяльності виступають: сучасні інформаційно-комунікаційні технології, конструкторсько-інженерні розрахунки, система науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт (НДДКР), технонаука, алгоритмізація практики, проектно-конструктивна діяльність, яка зближує теорію з практикою і окреслює горизонти духовно-практичної сфери діяльності соціуму тощо. Специфіка інструментального знання завжди залежить від знання світоглядного. Світоглядне знання – це знання про цілі і цінності соціальної діяльності. Інструментальне знання є знанням про способи, можливості, методи досягнення визначених цілей. Реалізація інструментального знання у соціокультурній діяльності відбувається через застосування відповідних технологій. В інформаційну епоху особливого значення набувають використання ІКТ, НІ-ТЕСН, різних соціальних технологій.

6. Основою науково-технічної діяльності є науково-технічне знання як інструментальне. Сучасне науково-технічне знання отримало певну самостійність, проте на його розвиток впливають і інші галузі науки, у тому числі і соціально-гуманітарні. Тенденції розвитку науково-технічної діяльності (технонаука, високі технології, коеволюційний вектор), що містять до того ж певні суперечності, визначають подальший розвиток науково-технічного інструментального знання. Останнє втілюється в інформаційні технології й через них здійснює вплив на всі соціальні практики. Високі технології трансформують усю площину соціокультурного середовища інформаційної епохи, впливаючи на світоглядні та ціннісні орієнтири людини, змінюючи свідомість як окремої особистості, так і суспільну свідомість. Найважливішим наслідком їхнього поширення є виникнення віртуальної реальності, що, у свою чергу, є наслідком високого рівня розвитку комп'ютерної техніки й інформаційних технологій.

7. Інструментальне знання стає основою високих технологій, впровадження яких викликає соціальні зміни, трансформуючи як соціальну структуру, так і способи комунікації. Високі технології трансформують усю площину соціокультурного середовища інформаційної епохи, впливаючи на світоглядні та ціннісні орієнтири людини, свідомість як окремої особистості, так і



суспільну. Суттєвим наслідком їхнього поширення є виникнення віртуальної реальності. Зростання масивів інформації по-новому ставлять проблему інструментального знання. ІКТ стають інструментом для обробки інформації і здобуття знань, а також для виконання практичних функцій. Знання та вміння користуватися ІКТ на різних рівнях буття соціуму набувають статусу необхідних і важливих. У появі інформаційно-комунікаційних технологій виражається інструментальний характер знання. Показано, що в інформаційну епоху на перший план виходять не виробничі, а соціальні технології, які дозволяють вирішувати більшість завдань, що постають перед суспільством.

8. Інструментальне знання сприяє вирішенню соціальних проблем інформаційного суспільства, оскільки здатне трансформуватися відповідно до його викликів. Особливим різновидом інструментального знання в інформаційному суспільстві стає соціально-культурна експертиза. В сучасних умовах за допомогою експертного знання вирішуються проблемні ситуації практично в усіх сферах людської діяльності, в тому числі в сфері управління, політики і науки. В умовах розвитку високих технологій воно носить ситуативний характер. В інформаційному суспільстві, де невиробнича діяльність стає домінуючою, у працівників виникає потреба залучати у різноманітні соціальні практики увесь свій культурний багаж, набутий в іграх, заняттях командними видами спорту, музикою, змаганнях, дискусіях, самодіяльності та ін. Відбувається формування інструментального знання нового типу внаслідок поєднання теоретичного і практичного інструментального знання на основі інтелекту суб'єкта. З одного боку, таке знання спирається на фундаментальне, формалізоване знання, а з іншого боку, має практичну спрямованість і є невіддільним від свого носія. Таке знання, як і оволодіння ним, стає мистецтвом, що зближує його з «техне». В контексті вирішення глобальних проблем сучасності важливого значення набуває перетворення на інструментальне екологічного, соціально-гуманітарного та міждисциплінарного знання.

9. В інформаційному суспільстві, на відміну від індустріального, формується потреба у здобутті не так предметного (через доступність інформації), як інструментального знання. Цьому також сприяє специфіка розвитку соціальних практик, формування безперервної освіти чи освіти упродовж всього життя, зміна традиційних відносин у системі «вчитель-учень», «викладач-студент» тощо. Акцент на самоосвіті також актуалізує проблему оволодіння інструментальним знанням, наголос на здобутті якого може стати наріжним каменем освіти майбутнього. Новими суперечностями в процесі розвитку освіти в інформаційному суспільстві стають такі: з одного боку, сучасний університет через втрату легітимності покликаний поставляти «системі гравців, здатних забезпечити належне виконання ролей на практичних постах, яких потребують інститути». А з іншого боку, нарощення негативних наслідків техногенного розвитку Західної цивілізації (різного роду кризи, що носять глобальний характер (зокрема, екологічна, антропологічна та ін.)), навпаки, загострюють проблему цілісного, гармонійного розвитку людини, зміщуючи акцент в освіті, передусім, на соціогуманітарне знання, оскільки «свідома участь у процесах глобалізації, а відтак – і управління цими процесами потребують повернення до площини особистості».

10. Результати дослідження можуть бути використані для подальшого філософського осмислення різних аспектів функціонування інструментального знання в інформаційну епоху, його впливу на соціальну діяльність (масову й індивідуальну свідомість, трансформацію процесів комунікації, глобалізацію світового соціуму тощо).

**Основні положення дисертаційного дослідження викладені у таких публікаціях автора:**

***Статті у наукових фахових виданнях України:***

1. Скиба І. П. Наука і техніка – порізно та разом / І. П. Скиба // Вісник НАУ. Серія: Філософія. Культурологія: Зб. наук. праць. — К. : НАУ, 2006. — № 2. — С. 156—160.
2. Скиба І. П. Технічна діяльність як елемент культури / І. П. Скиба // Вісник НАУ. Серія: Філософія. Культурологія: Зб. наук. праць. — К. : НАУ, 2007. — № 2. — С. 121—124.
3. Скиба І. П. Проблема науково-технічного прогресу як стійкого розвитку / І. П. Скиба // Вісник НАУ. Серія: Філософія. Культурологія: Зб. наук. праць. — К. : НАУ, 2008. — № 1. — С. 146—151.
4. Скиба І. П. Знання як інструмент діяльності людини / І. П. Скиба // Вісник НАУ. Серія: Філософія. Культурологія: Зб. наук. праць. — К. : НАУ, 2011. — № 2. — С. 93—97.
5. Скиба І. П. Інструментальне знання у контексті практичного мислення / І. П. Скиба // Наукові записки Київського університету туризму, економіки і права. Серія: філософські науки. / Гол. Ред. В.С. Пазенок. — К. : КУТЕП, 2014. — Випуск 17. — С. 363—375.
6. Скиба І. П. Інструментальне знання і високі технології / І. П. Скиба // Наукові записки Київського університету туризму, економіки і права. Серія: філософські науки. / Гол. Ред. В.С. Пазенок. — К. : КУТЕП, 2014. — Випуск 18. — С. 282—293.

***Статті в іноземних наукових виданнях та виданнях України, що включені до наукометричних баз:***

7. Скиба І. П. Інструментальне знання у здійсненні соціальних функцій експертизи / І. П. Скиба // Вісник НАУ. Серія: Філософія. Культурологія: Зб. наук. праць. — К. : НАУ, 2014. — № 2. — С. 81—84.
8. Скиба І. П. Инструментальное знание в контексте научно-технической деятельности / И. П. Скиба // Весник Гродненского государственного университета имени Янки Купалы. Серия 1. История и археология. Философия. Политология. — Г. : ГДУЯК, 2015. — №1(189). — С. 125—129.
9. Скиба І. П. Інструментальне знання у сфері освітніх послуг інформаційного суспільства (соціально-філософський аспект) / І. П. Скиба // Вісник НАУ. Серія:

Філософія. Культурологія: Зб. наук. праць. — К. : НАУ, 2015. — № 1. — С. 112—115.

***Інші публікації за темою дисертаційного дослідження:***

10. Скиба І.П. Проблема формування стилю наукового мислення в гуманітарних науках / І. П. Скиба, О.П. Скиба // Філософія та методологія гуманітарних наук: історія, концепції, можливості. Матеріали наукової конференції. 20-21 жовтня 2005 р. — Чернівці : Рута, 2005. — 319 с. С. 84—86.

11. Скиба И.П. Особенности научного творчества. / И.П. Скиба, Е.Ф. Сластенко // Творчість як здійснення блага через істину у красі: Матеріали X міжнародної науково-практичної конференції (14-15 травня 2009 р., м. Київ) / уклад.: Б.В. Новіков — К. : ІВЦ «Видавництво «Політехніка», 2009. — 448 с. С. 139—141.

12. Скиба І.П. Деякі особливості сучасної філософії техніки / І.П. Скиба, Є.Ф. Сластенко // Дні філософського факультету – 2010: Міжнародна наукова конференція (21-22 квітня 2010 року): Матеріали доповідей та виступів. — К. : Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2010. — Ч. I. — 191 с. С. 172—174.

13. Скиба І.П. Філософські погляди російських космістів М.О. Умова, М.Г. Холодного / І.П. Скиба, Є.Ф. Сластенко // «Дні філософського факультету – 2011», Міжн. наук. конф. (2011; Київ). Міжнародна наукова конференція «Дні науки філософського факультету – 2011», 20-21 квіт. 2011 р.: [матеріали доповідей та виступів] / редкол.: А.Є. Конверський [та ін.]. — К. : Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2011. — Ч. 1. — 227 с. С. 189—191.

14. Скиба І.П. О некоторых особенностях становления свободного общества / І.П. Скиба, Є.Ф. Сластенко // Реалії та ілюзії свободи: філософський аналіз сучасності. Матеріали учасників Всеукраїнської науково-практичної конференції (Полтава, 21-22 жовтня 2011 року). — Полтава: ПНПУ імені В.Г. Короленка, 2011. — 120 с. С. 19—21.

15. Скиба І.П. До питання інструментального знання / І.П. Скиба // «Дні філософського факультету – 2012», Міжн. наук. конф. (2012; Київ). Міжнародна наукова конференція «Дні науки філософського факультету – 2012», 18-19 квіт. 2012 р.: [матеріали доповідей та виступів] / редкол.: А.Є. Конверський [та ін.]. — К. : Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2012. — Ч. 3. — 231 с. С. 53—55.

16. Скиба І.П. До питання співвідношення науки і моралі / І.П. Скиба, Є.Ф. Сластенко // Специфика современной науки: материалы XXV Международной научно-практической конференции по философским, филологическим, юридическим, педагогическим, экономическим, психологическим, социологическим и политическим наукам (Украина, г. Горловка: ФЛП Пантюх Ю.Ф., 2012. — 172 с. С. 30—34.

17. Скиба І.П. Інструментальне знання науки / Актуальні проблеми розвитку соціально-гуманітарних наук: матеріали круглого столу, присвяченого 10-річчю

Гуманітарного інституту Національного авіаційного університету (12 грудня 2012 р., м. Київ) / За заг. ред. Л.Г. Дротянко. — К. : НАУ, 2013. — 80 с. С. 67—70.

18. Скиба І.П. Співвідношення когнітивної і інструментальної цінності наукового знання / І.П. Скиба // «Дні філософського факультету – 2013», Міжнародна наукова конференція «Дні науки філософського факультету – 2013», 16-17 квіт. 2013 р.: [матеріали доповідей та виступів] / редкол.: А.Є. Конверський [та ін.]. — К. : Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2013. — Ч. 3. — 247 с. С 215—217.

19. Скиба І.П. Соціальні функції інструментального знання / І.П. Скиба // «Дні філософського факультету – 2014», Міжнародна наукова конференція «Дні науки філософського факультету – 2014», 15-16 квіт. 2014 р.: [матеріали доповідей та виступів] / редкол.: А.Є. Конверський [та ін.]. — К. : Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2014. — Ч. 5. — 191 с. С 117—119.

20. Скиба І.П. Особливості інструментального знання в інформаційному суспільстві / І.П. Скиба // Глобалізаційний контекст комунікації в умовах інформаційного суспільства (філософські читання, присвячені міжнародному Дню філософії) [Текст] : зб. наук. пр. (Київ, 19 листоп. 2014 р.) / за заг. ред. Л.Г. Дротянко. — К. : НАУ, 2014. — 89 с. С. 60—66.

21. Скиба І.П. Інструментальне знання у сфері освітніх послуг інформаційного суспільства / І.П. Скиба // Імперативи поступу України в умовах цивілізаційних викликів сучасного світу: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції 27 січня 2015 р. — Київ : Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2015. — С. 90—94.

## АНОТАЦІЇ

**Скиба І.П. Інструментальне знання в контексті соціальної діяльності в інформаційному суспільстві.** – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філософських наук за спеціальністю 09.00.03 – соціальна філософія та філософія історії. Національний авіаційний університет. – Київ, 2016.

Дисертацію присвячено дослідженню інструментального знання в контексті соціальної діяльності в інформаційну епоху. В роботі аналізується процес становлення інструментального знання, виявляються основні тенденції його розвитку, роль у бутті соціуму в контексті ціннісних настанов культури певної історичної епохи. Уточнюється понятійно-категоріальний апарат та окреслюється методологічна база дослідження.

Розкривається соціокультурний зміст інструментального знання через розгляд його інноваційної та праксеологічної функцій. Показуються механізми реалізації інструментального знання в соціокультурній діяльності, місце інструментального знання в науково-технічній діяльності соціуму. Виявляється специфіка інструментального знання в умовах інформатизації суспільства. Обґрунтовується, що соціокультурна роль інструментального знання виявляється найповнішою мірою лише в умовах інформатизації суспільства, в процесі впровадження інформаційно-комунікаційних технологій, що пронизують усі соціальні практики. Окреслюються

можливості інструментального знання у вирішенні проблем інформаційного суспільства, а також особливості його застосування у сфері освітніх послуг. Доводиться, що в інформаційному суспільстві, на відміну від індустріального, формується потреба у здобутті не так предметного (через доступність інформації), як інструментального знання.

**Ключові слова:** інструментальне знання, практичне знання, технічне знання, соціальні практики, соціальна діяльність, інформаційне суспільство.

**Скиба И.П. Инструментальное знание в контексте социальной деятельности в информационном обществе. – Рукопись**

Диссертация на соискание ученой степени кандидата философских наук по специальности 09.00.03 – социальная философия и философия истории. Национальный авиационный университет. – Киев, 2016.

Диссертация посвящена исследованию инструментального знания в контексте социальной деятельности в информационную эпоху. В работе анализируется процесс становления инструментального знания, обнаружены основные тенденции его развития, роль в бытии социума в контексте ценностных установок культуры определенной исторической эпохи. Уточняется понятийно-категориальный аппарат и определяется методологическая база исследования.

Раскрывается социокультурный смысл инструментального знания через рассмотрение его инновационной и праксеологической функций. Показана инновационная функция инструментального знания, которая заключается в способности создавать новое, давать ответ на вопрос «как», в том числе и в практическом измерении. Наиболее полно она проявляется в создании разного рода технологий. Определяется праксеологическая функция инструментального знания контекстом его роли в различных сферах социальной деятельности. Взаимосвязанность этих функций проявляется в том, что, с одной стороны, инновационная функция лежит в основании праксеологической, а с другой – специфика реализации праксеологической функции корректирует инновационную функцию. Показаны механизмы реализации инструментального знания в социокультурной деятельности общества, в качестве которых выступают: современные информационно-коммуникационные технологии, конструкторско-инженерные расчеты, система научно-исследовательских и опытно-конструкторских работ (НИОКР), технаука, алгоритмизация практики, проектно-конструктивная деятельность, которая сближает теорию с практикой и определяет горизонты духовно-практической сферы деятельности социума и т. п. Отмечается место инструментального знания в научно-технической деятельности социума. Исследуется становление научно-технического знания как инструментального в культурно-историческом и социокультурном контекстах. Анализируются специфика и динамика инструментального знания в технической, научно-технической и научно-технологической деятельности.

Определяется специфика инструментального знания в условиях информатизации общества. Обосновывается, что социокультурная роль инструментального знания проявляется в наиболее полной мере лишь в условиях

информатизации общества, в процессе внедрения информационно-коммуникационных технологий, что пронизывают все социальные практики. Определяются возможности инструментального знания в решении проблем информационного общества, а также особенности его применения в сфере образовательных услуг. Доказывается, что в информационном обществе, в отличие от индустриального, формируется потребность в получении не так предметного (из-за доступности информации), как инструментального знания.

**Skiba I.P. Instrumental knowledge in the context of social activities in the information society.** – Manuscript.

The thesis for the degree of Candidate of Philosophy in specialty 09.00.03 – Social Philosophy and Philosophy of History. National Aviation University. – Kyiv, 2016.

The thesis deals with instrumental knowledge in the context of social activity in the information age. This paper analyzes the process of formation of instrumental knowledge, the main tendencies of its development, the role of society's being in the context of value guidelines of culture in a particular historical era. The conceptual-categorical apparatus is clarified and methodological framework of the study is defined.

Socio-cultural content of instrumental knowledge is disclosed by regarding its innovative and praxeological functions. In the paper mechanisms of implementation of instrumental knowledge in socio-cultural activities and the place of instrumental knowledge in science and technology of society has been shown. The specific character of instrumental knowledge in society informatization process has been determined. It has been substantiated that socio-cultural role of instrumental knowledge is manifested in the fullest extent only under the conditions of the informatization of society and in the implementation of information and communication technologies that permeate all social practices. The possibilities of instrumental knowledge to solve problems of the information society, and its application to the field of education in particular are outlined. It is shown that in the information society, unlike industrial, there formed the need to obtain not the objective knowledge (through the availability of information), but instrumental knowledge.

**Keywords:** instrumental knowledge, practical knowledge, technical knowledge, social practices, social activities, the information society.



Підписано до друку 25.12.2015 р. Формат 60x84/16.  
Папір офсетний. Гарнітура Times.  
Наклад 100 пр. Зам. № 661  
Віддруковано з оригіналів.

---

Видавництво Національного педагогічного університету  
імені М.П. Драгоманова. 01601, м. Київ-30, вул. Пирогова, 9  
Свідоцтво про реєстрацію № 1101 від 29.10.2002.  
(044) 239-30-26.